

JOSEF KOPTA (1894–1962)

Medailonek učitelé

Josef Kopta se narodil 16. června 1894 v Libochovicích u Roudnice nad Labem v rodině krejčího Václava Kopty. Ve svém rodišti navštěvoval obecnou a měšťanskou školu, v Praze pak absolvoval Československou obchodní akademii, kde maturoval v roce 1912.

V letech 1912–1913 pracoval jako úředník ve spořitelně v Libochovicích, v letech 1913–1914 byl zaměstnán v České průmyslové bance v Praze.

28. října 1914 narukoval do rakousko-uherské armády, v květnu 1915 byl zajat na frontě v Karpatech. Ze zajateckého tábora v Korotojaku (Rusko) vstoupil v květnu 1916 do České družiny¹. V čs. legiích působil nejdříve ve finančním, pak v informačně-osvětovém odboru a také v redakci jekatěrinburského Čs. *denníku*. V československých legiích získal hodnost kapitána. Zúčastnil se mimo jiné významné bitvy u Zborova

(2. července 1917) a takzvané „sibiřské anabáze“. Z Ruska podnikl na jaře 1920 studijní cestu do Japonska, která trvala jeden měsíc.

Po návratu do Prahy v srpnu 1920 působil Kopta jako tajemník Památníku odboje. V roce 1925 odešel z armády a pracoval jako redaktor *Národního osvobození* (1925–1931) a *Lidových novin* (1933–1936). Poté se živil jako spisovatel a díky svým dobrým znalostem ruštiny také jako překladatel. V letech 1927 a 1938 doprovázel spisovatelské delegace do Sovětského svazu. První z těchto cest zachytil ve fejetonech *Cesta do Moskvy*. Po druhé světové válce byl Josef Kopta úředníkem ministerstva informací (1945–1946) a přednostou kulturního odboru Kanceláře prezidenta republiky. Svoji bohatou činnost ukončil v roce 1949, kdy byl penzionován.

Kopta měl velice rád svůj rodný kraj. České středohoří se objevuje v jeho knihách, autor popisuje jeho krásy a známá místa. Do tohoto kraje se Josef Kopta stále vracel.

S manželkou Jiřinou, která také pocházela z Libochovic, měli dva syny. Oba byli literárně činní. Petr Kopta byl básník a překladatel z francouzštiny a Pavel Kopta autor a překladatel písňových textů, zejména šansonů, a působil v divadle Semafor. Petr Kopta se oženil s dcerou Jaroslava Seiferta a byl jedním ze signatářů Charty 77. Zajímavostí je, že Václav Kopta, vnuk Josefa Kopty, je hercem (Semafor) a textařem. Ztvárnil např. gymnazistu Převrátla ve filmu *Sněženky a machři*.

Josef Kopta pracoval rovněž jako novinář a přispíval zejména do těchto periodik: *Čechoslovák* (Petrohrad, 1917), *Čechoslovan* (Kyjev, 1917), *Čs. denník* (Jekatěrinburg, 1918) a *Lidové noviny*. Redigoval časopis *Přerod* (1922–1924) a knihovnice *Proud* (od r. 1924) a *Dobrá četba* (1926–1930, spolu s Václavem Kaplickým). Ve své novinářské činnosti užíval pseudonymů B. O. Botka a Luděk Olševský.

Josef Kopta je laureátem Státní ceny za literaturu. Získal ji hned dvakrát: v roce 1925 za *Třetí rotu* a v roce 1927 za *Hlídače č. 47*. Je znám především jako představitel takzvané legionářské literatury. Hlavní inspirací mu v prvních dvou desetiletích prozaické, básnické, dramatické a spisovatelské činnosti byly zážitky z války, působení v československých legiích či pobyt

¹ Česká družina byla předchůdkyní pozdějších čs. vojenských jednotek v Rusku. Vznikla 12. srpna 1914 jako národní dobrovolnická formace v rámci carské armády. Tvořili ji čeští krajané, kteří žili na území Ruska, a nábor organizovaly krajaňské spolky. Slavnostní přísahu složila Česká družina 28. září 1914 na Sofijském náměstí v Kyjevě.

Zdroj: Straka Karel, VHÚ Praha. 7. 8. 2013. Dostupné na: <http://www.mocr.army.cz/informacni-servis/zpravodajstvi/prvni-dobrovolnici-v-rusku:-vznik-a-bojova-cinnost-ceske-druziny-87680/>. [19. 11. 2014].

v revolučním i porevolučním Rusku. Velmi ho také ovlivnilo prostředí Dálného východu, kam se dostal během „sibiřské anabáze“.

Z díla Josefa Kopty:

- ***Třetí rota (1924), Třetí rota na magistrále (1927) a Třetí rota doma (1934–1935)*** – legionářská trilogie; Kopta prostřednictvím příslušníků „třetí roty“ líčí historii československých legií v Rusku v období 1917–20, od nadšeného zrodu dobrovolnické demokratické armády s osvobozeneckým posláním, přes její tragický střet s bolševickou revolucí, až po její demobilizaci a deziluzivní rozplynutí v realitě prvních let Československa
- ***Jediné východisko (1930), Červená hvězda (1931, s ilustracemi malířky Toyen), Chléb a víno (1936)*** – další románová trilogie, která se odehrává rovněž převážně v Rusku, tentokrát sovětském
- ***Modrý námořník: Marnotratná pouť (1936), Zlatá sopka (1937), Věčný pramen (1937)*** – třetí a poslední trilogie
- ***Ptáčník Ané (1940)*** – román, který navazuje na trilogii *Modrý námořník*; jeho děj se odehrává v Mandžusku
- ***Hlídač č. 47 (1925)*** – psychologický román; kniha byla dvakrát zfilmována (v letech 1937 a 2008); hlavní roli v novější verzi ztvárnil Karel Roden, režisérem filmu je Filip Renč
- ***Cestou k osvobození (1915–1920)*** – básně
- ***Revoluce (1925)*** – drama o třech jednáních
- ***Jejich lidská tvář (1927)*** – scéna od Zborova o jednom dějství
- ***Adolf čeká na smrt (1933)***
- ***Rytíři s plnovousem (1928), Antonín a kouzelník (1931)*** – pro mládež
- ***Obrazy k občanské nauce a výchově (1926)*** – text pro mládež k obrazům Jindřicha Vlčka

Jaroslav Šanda² o J. Koptovi: doslov knihy *Modrý námořník*:

Básník dále a rodného kraje

První světová válka, bezprostřední dotyk s revolucí, dojmy z Dálného východu a z cesty Tichomořím, poznání člověka v kolektivních dramatických dějích, často na pomezí života a smrti – to jsou určující faktory básníka, dramatika, překladatele, scénáristy, ale především prozaika Josefa Kopty (1894–1962). Narukoval roku 1914 na ruskou frontu, rok nato byl zajat a vstoupil do legií. Prodělal

² Jaroslav Šanda byl nakladatelský redaktor a překladatel z ruštiny a němčiny. Působil jako kmenový překladatel Andreje Bělého. Více informací lze najít zde: <http://www.obecprekladatelu.cz/ftp/DUP/S/SandaJaroslav.htm>. [2. 1. 2015].

celou sibiřskou anabazi, byl v Japonsku, roku 1920 se vrátil do vlasti. Od roku 1925 se věnoval výhradně práci literární a novinářské.

Jeho rozsáhlé dílo obsahuje na padesát svazků a nosnou páteří jsou nepochybně tři románové trilogie. Největší ohlas měla Třetí rota, dílo vynesené z útrap první světové války, kriticky hodnotící úlohu českých legií v sovětském Rusku. Oficiální nadšení pro autora prvního legionářského románu, který však nedokázal přesáhnout látku svého díla a dát mu širší platnost, s vydáváním dalších částí stále více opadalo. Druhá trilogie, z přelomu války a prvních let míru, zachycuje emigraci českých lidí do Ruska po roce 1920 (Jediné východisko, Červená hvězda, Chléb a víno). A konečně je to trilogie Modrý námořník, plná dramatických dobrodružství a exotiky Dálného východu.

V těchto velkých románových celcích prokázal Kopta mimořádný vypravěčský talent, fabulační umění a schopnost domýšlet a dotvářet lidské příběhy, v nichž barvy dalek splývají s kořenou vůní a voláním domova. Jeho řeč je od přírody zdravě drsná a plasticky tvárná. Zájem se soustřeďuje k prostému člověku, který je nositelem kladných životních hodnot, do světa drobných lidí, zapomenutých a všelijak poznamenaných, což se projevilo především v drobnějších literárních útvech, ať v souboru novel se silným protiválečným patosem Pět hříšníků u Velryby (1925), anebo v psychologické novele s problematikou životní lži Hlídač č. 47 (1926).

Značná část Koptovy povídkové tvorby je věnována milostné tematice, jmenujme alespoň dvě knihy, v nichž se jeho fabulační schopnost nejlépe uplatnila, Marta, Marie, Helena (1928) a Láska v pěti podobách (1946). Patří sem však i převyprávění staročeských milostných příběhů Zahrada lásky (1948).

Koptův bytostný optimismus a touha vidět život v rovnováze bez tragických zvrátů nás vede k další stránce jeho tvorby, k humoru a satíře, pro niž si vytvořil postavu novodobého šaška, blázna-neblázna Kabrnose, nadaného lidovou moudrostí (Několik příběhů blázna Kabrnose, 1935, Smějte se s bláznem, 1939).

Je třeba se zmínit i o rozsáhlé práci publicistické a novinářské a z tvorby pro mládež dosáhly mimořádného úspěchu knížky Antonín a kouzelník (1930) a Přívoz pod ořechy (1938).

V Koptově díle najdeme daleký, širý svět, ale je v něm i rodný kraj s romantickou hradbou Středohoří, s dramatickými protiklady výšek a údolí, „krajina milostnosti a vzdoru“, jak ji v posledních letech života maloval a nazval Emil Filla. A právě tato krajina rozeznívá v Koptovi nejcitlivější struny lásky a přichylnosti k člověku.

Zdroj: Šanda Jaroslav. Doslov: Josef Kopta. In: Kopta Josef. *Modrý námořník*. Dobrodružná trilogie. Praha: Československý spisovatel, 1971.

A takto vzpomíná Václav Kopta, vnuk Josefa Kopty:

Když táta zemřel, bylo mi třiaadvacet. Mrzí mě to o to víc, že jsem se nestihl víc ptát i na různé jiné věci, třeba na dědu Josefa, spisovatele a legionáře (...). Narodil jsem se tři roky po jeho smrti. V rodině se o něm mluvilo vždycky krásně. Musel to být hrozně fajn chlap. Jeho pracovna u nás na Hanspaulce, v domě, který sám v roce 1927 nechal postavit a ve kterém dodnes bydlíme, dlouho zůstávala ve stavu, v jakém ji opustil. Na každém kroku jsme tak na něj naráželi. On byl současník té silné generace pátečníků, znal se s Čapkem, kamarádil se s Vančurou a Marií Majerovou. Byl taky jedním z prvních, kteří si ještě za svého života stačili uvědomit, jaká je sympatie k levici, která provázela řadu intelektuálů první republiky, strašný omyl.

Zdroj: Smítalová Petra. Koptimismus Václava Kopty. In: *Instinkt*. 21. 10. 2010, č. 42/10. Dostupné na: www.instinkt.tyden.cz/rubriky/rozhovor/koptimismus-vaclava-kopty_25637.html. [30. 10. 2014].

Použité prameny:

Primární prameny

- Kopta Josef. *Kratochvilné děje z naší vlasti*. Praha: Melantrich, 1978. (Vydali Pavel Kopta a Petr Kopta.)
- Kopta Josef. *Modrý námořník*. Dobrodružná trilogie. Vydání 2. Praha: Československý spisovatel, 1971.
- Kopta Josef. *Třetí rota*. 18. vydání. Praha: ČIN, 1938.
- Kopta Josef. *Třetí rota na magistrále*. 13. vydání. Praha: ČIN, 1935.
- Kopta Josef, Slavík Bedřich. *Starodávne cesty do světa*. Praha: Státní nakladatelství dětské knihy, 1964. Předmluva.

Sekundární prameny

- Efmertová Marcela C. České země 1848–1918. In: *Dějiny českých zemí v obrazech od pravěku po současnost*. Praha: Albatros, 1995.
- Filipec Josef a kol. autorů. *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost*. Vydání 2. opravené a doplněné. Praha: Academia 1994.
- Fond Josef Kopta. Literární archiv Památníku národního písemnictví Praha.
- Klimeš Lumír. *Slovník cizích slov*. Vydání 5. přepracované a doplněné, dotisk. Praha: SPN, 1995.
- Kopta Josef. *Jak vznikala Třetí rota*. Praha: ČIN, 1929.
- Kunc Jaroslav. *Slovník soudobých českých spisovatelů 1918–45*. Praha: Orbis, 1945.
- Menclová Věra – Vaněk Václav (ed.). *Slovník českých spisovatelů*. Praha: Libri, 2000.
- Smítalová Petra. Koptimismus Josefa Kopty. In: *Instinkt*. 21. 10. 2010, č. 42/10. Dostupné na: www.instinkt.tyden.cz/rubriky/rozhovor/koptimismus-vaclava-kopty_25637.html. [30. 10. 2014].
- Opelík Jiří. Josef Kopta. In: *Slovník českých spisovatelů po roce 1945 on-line*. Dostupné na: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=775>. [29. 9. 2014]. Aktualizace hesla a bibliografie 31. 5. 2006.
- Vančura Vladislav. *Řád nové tvorby. Poznámka o próze Josefa Kopty*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1972, strany 364 a 365. Dostupné též na: <http://www.ucl.cas.cz/edicee/data/soubory/VRNT/VRNT/131.pdf>. [25. 9. 2014].
- <http://rebel.radio.cz/mp3/podcast/cz/zarchivu/070617-josef-kopta-o-svych-knihach.mp3>. [5. 12. 2014].
- **Fotografie:** Opelík Jiří. Josef Kopta. In: *Slovník českých spisovatelů po roce 1945 on-line*. Dostupné na: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=775>. [29. 9. 2014]. Aktualizace hesla a bibliografie 31. 5. 2006.

JOSEF KOPTA

© Spolek ČŠBH. Licence CC BY-NC-ND <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/> Projekt byl podpořen Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy v rámci dotačního Programu na podporu činnosti nestátních neziskových organizací působících v oblasti předškolního, základního a středního vzdělávání v roce 2014.